(21)

राष्टसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठाशी सलंग्नित

भिवापूर महाविद्यालय, भिवापूर

एम. ए. अर्थशास्त्र

द्वितीय ~~प्रथम~~ सत्राकरीता सादर करावयाचा

कौशल्य विकास प्रकल्प

प्रकल्पाचे नाव : पशुपालन व्यवसाय

सादरकर्ता

कु. सोनु ह. ब्यार

एम ए. अर्थशास्त्र विद्यार्थी

मार्गदर्शक

प्रा. डॉ. सुनिल शिंदे

अर्थशास्त्र विभागप्रमुख

भिवापूर महाविद्यालय, भिवापूर

२०२२-२०२३

बॅकवर्ड क्लास युथ रिलीफ कमिटी, खामला रोड, नागपूर द्वारा संचालित

भिवापूर महाविद्यालय

भिवापूर जि. नागपूर

प्रतिज्ञापत्र

संशोधनकर्ती कु. सोनु हरिश्चंद्रजी ढ्यार या प्रतिज्ञा पत्राद्वारे घोषित करते की, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ २०२२-२३

शैक्षणिक सत्रातील एम. ए. अर्थशास्त्र प्रथम सत्राकरीता 'स्कील बेस ॲक्टिविटी' अंतर्गत पशुपालन व्यवसाय या शिर्षकाअंतर्गत संशोधन कार्य पूर्ण केलेले आहे. व ते राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ एम.ए. अर्थशास्त्र २०२२-२३ या पदव्युत्तर परिक्षेची अंशिक पुर्तता म्हणून सादर करण्यात येते आहे.

दिनांक : / /२०२३

संशोधनकर्ती
कु. सोनु ढ्यार
एम.ए. अर्थशास्त्र द्वितीय सत्र
भिवापूर महाविद्यालय, भिवापूर

मार्गदर्शक
प्रा. डॉ. सुनिल शिंदे

Principal
Bhiwapur Mahavidyalaya,
Bhiwapur

पशुपालन व्यवसाय : भारत शतकानुशतके शेतीप्रधान देश आहे. पूर्वी, येथे 100 टक्के लोक खेड्यांमध्ये राहत असत. हे लोक पूर्णपणे शेतीवर अवलंबून होते. त्यावेळी शेती पूर्णपणे प्राण्यांवर अवलंबून होती.

याशिवाय, पैसे वापरात नसतानाही, पशुपालन हे शेतकऱ्यांच्या अतिरिक्त उत्पन्नाचे साधन होते. त्या वेळी दूध, तूप, दही, लोणी, इत्यादींसाठी गाय, म्हैस, शेळी, उंट इ. बैल प्रामुख्याने शेतीसाठी पाळले जात होते. माल नेण्यासाठी म्हैस, उंट, घोडा, गाढव, खेचर इ. याशिवाय मधमाश्या नेहमीच शेतकऱ्याच्या सोबती राहिल्या आहेत.

त्या वेळी लोकांना अन्न दिले नाही. नैसर्गिक भेट म्हणून मधमाश्या झाडावर पोळ्या लावायच्या. गावातील लोक बाहेर आलेले मध वितरीत करायचे. वैद्य यांना उपचारासाठी मध देण्यात आले. पूर्वीच्या काळात आमचा पशुपालन व्यवसाय असेच चालत असे. त्या वेळी प्राण्यांनाही खूप महत्त्व होते, जे आज नाही. आता काळ बदलला आहे.

आजच्या युगात मासे, पक्षी, पोपट, मैना, ससा, कुत्रा इत्यादी पक्षी आणि प्राण्यांच्या व्यवसायालाही पशुपालनाच्या व्यवसायाशी जोडले गेले आहे.

म्हणून आज या पोस्ट मध्ये आम्ही पशुपालन व्यवसाय बद्दल माहिती देणार आहोत, तर चला मग सुरवात करूया आणि पाहूया पशुपालन व्यवसाय कसा सुरु करावा आणि त्यातून प्रॉफिट कसा काढायचा

पशुपालन व्यवसाय कसा सुरु करावा ?

काळानुसार पशुपालन व्यवसायात बरेच बदल झाले आहेत. पूर्वी गाय, म्हैस, उंट, घोडा, शेळी, कोंबडी, डुक्कर, मेंढी इत्यादी जनावरे मानवी अन्न आणि इतर वापरासाठी पाळली जात होती, परंतु आता मानवी गरजा वाढल्यानंतर आणि नवीन आविष्कारानंतर, या सर्व प्राण्यांशिवाय, गाढव, खेचर , ससे, मधमाश्या इत्यादी देखील पशुपालन व्यवसायाचा एक भाग बनले आहेत.

आता लोकांनी अन्न आणि प्रथिने आणि औषधांव्यतिरिक्त प्राणी उत्पादने अधिक वापरण्यास सुरुवात केली आहे. पूर्वीपेक्षा पशुसंवर्धनाचे महत्त्व आता वाढले आहे, परंतु फरक हा झाला आहे की पूर्वी जेथे शेती आणि मानवी जीवनातील गरजांसाठी प्राणी पाळले जात होते. आता फक्त व्यवसायासाठी जनावरे पाळली जातात. म्हणूनच पूर्वी जिथे बैल आणि घोड्याची किंमत जास्त होती, तिथे आता गाय आणि म्हशीची किंमत जास्त आहे.

पशुपालन व्यवसाय मधील संधी

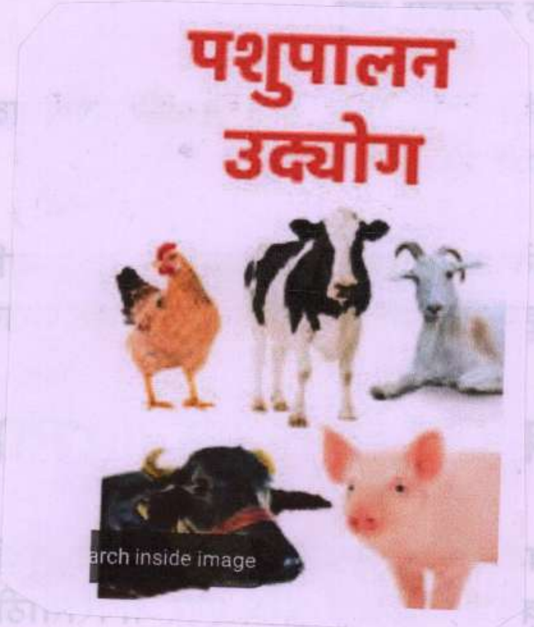
पशुपालन
उद्योग

भारतात पशुपालन व्यवसायाला खूप चांगली संधी आहे. येथे पशुपालन व्यवसाय करणे खूप सोपे आहे. हा व्यवसाय लहान आणि मोठ्या प्रमाणात करता येतो. जर एखाद्या व्यक्तीच्या घराच्या मागे रिकामी जागा असेल तर तिथूनही पशुपालनाचा व्यवसाय करता येतो. प्राण्यांचे शेतही मोठ्या प्रमाणावर उघडता येते. भारतातील पशुपालनाशी संबंधित बाजारपेठ खूप विस्तारली आहे. आजकाल, प्राण्यांचे भाग प्रथिने, पोषण आणि इतर औषधी गरजांसाठी देखील वापरले जातात. म्हणूनच, प्राण्यांचे शरीर केवळ मांसासाठीच नव्हे तर इतर अनेक व्यावसायिक गरजांसाठी देखील वापरले जाते. यामुळे पशुपालन व्यवसाय केवळ महत्वाचाच नाही तर खूप फायदेशीरही झाला आहे. कारण आजच्या बाजारात दुभत्या गाई -म्हशींचे भाव गगनाला भिडले आहेत. किंमत जितकी जास्त तितका जास्त नफा. म्हणूनच पशुपालन व्यवसायाची कल्पना खूप चांगली आहे.

पशुपालन बिझनेस प्लॅन कसा करावा

यशस्वी पशुपालन व्यवसाय सुरू करण्यापूर्वी, कोणत्या विशेष गोष्टी विचारात हे आता बघूया . प्रत्येक प्रकारच्या व्यवसायासाठी काही विशिष्ट प्रकारची तयारी असते तशाच प्रकारे, पशुपालन व्यवसायासाठी अनेक तयारी करावी लागते आणि बिझनेस मॅनमध्ये अनेक पात्रता असणे देखील आवश्यक असते. हा व्यवसाय इतर प्रकारच्या व्यवसायापेक्षा थोडा वेगळा आहे. प्राण्यांचे शेत बनवण्यासाठी कोणत्या विशेष गोष्टींची गरज आहे ते जाणून घेऊया.

1. सर्वप्रथम व्यवसाय करणाऱ्या माणसाला प्राण्यांबद्दल खूप चांगले ज्ञान असले पाहिजे. प्राण्यांच्या जाती, खाण्याच्या सवयी, जीवनचक्र इत्यादींचे सखोल ज्ञान हा व्यवसाय यशस्वी करण्यासाठी सर्वात मोठा मंत्र आहे.
2. व्यावसायिक मनुष्याला प्राण्यांच्या विज्ञानाबद्दल तसेच त्यांच्या उपचारांविषयी आवश्यक ज्ञान असणे आवश्यक आहे म्हणजे पशुवैद्यकीय औषध जेणेकरून जर एखादा प्राणी आजारी पडला तर तो त्यावर उपचार करू शकेल आणि त्याचे आयुष्य वाचवू शकेल. अन्यथा, बाह्य उपायांच्या आधारे जनावरांचा अकाली मृत्यू झाल्यामुळे व्यापाऱ्यालाही खूप नुकसान सहन करावे लागू शकते.
3. प्राण्यांशी संबंधित सर्व ज्ञान आणि अनुभवांव्यतिरिक्त, व्यावसायिकाला व्यवसायाची समज असणे आवश्यक आहे. म्हणजेच, व्यवसाय कसा केला जातो हे जाणून घेणे देखील आवश्यक आहे. तो त्याच्या व्यवसायासाठी आर्थिक व्यवस्थापन, आणि इतर व्यवसाय कार्ये सहजपणे करू शकतो...
4. व्यावसायिकाने कुशल व्यवस्थापक तसेच पशुपालक असणे आवश्यक आहे. याचे कारण असे की जर त्याने त्याच्या व्यवसायासाठी एक मोठे पशुपालन शेत उघडले आणि तिथे काम करणाऱ्या कर्मचाऱ्यांची काळजी घेतली पाहिजे आणि कामात गुंतले पाहिजे आणि त्यांनी शक्य तितक्या शेत किंवा व्यवसायाच्या हितासाठी कामावर यावे.

5. व्यावसायिकाला आपला व्यवसाय वाढवण्यासाठी मानसिक श्रमाबरोबरच शारीरिक श्रम करावे लागतात. त्याने वेळोवेळी त्याच्या शेतात काम करणारे मदतनीस आणि यंत्रे तपासावीत. तिथे काम करणारे सहाय्यक व्यवस्थित काम करत आहेत की नाही हे पाहिले पाहिजे. व्यवसायासाठी वापरल्या जाणाऱ्या सर्व मशीन्स चांगल्या स्थितीत आहेत का, त्यांची सेवा वगैरे व्यवस्थित होत आहे की नाही.
6. डेअरी फार्म, गुरेढोरे, डुक्कर फार्म, कुक्कुटपालन इत्यादी व्यवसाय असे आहेत ज्यांना यशस्वीरित्या चालवण्यासाठी प्रभावी व्यवस्थापनाची नितांत गरज आहे. त्याशिवाय हा व्यवसाय चांगला चालू शकत नाही. त्यामुळे या प्रकारचा व्यवसाय करणाऱ्या व्यावसायिकाला नेहमी सक्रिय आणि सतर्क राहावे लागते.

पशुपालन व्यवसाय योजना कशी बनवायची

साधारणपणे पशुपालन हा शेतीचा सहाय्यक व्यवसाय मानला जातो. हा व्यवसाय पिकांशी संबंधित दिसतो. म्हणूनच शेतकरी त्यांच्या घरी एक किंवा दोन दुभत्या जनावरे ठेवतात.

मोठ्या प्रमाणावर व्यवसाय करणे म्हणजे पशुपालन, व्यावसायिकाने आपला व्यवसाय करण्याचा मुख्य हेतू काय आहे याचा विचार केला पाहिजे आणि त्या आधारावर पशुपालनाच्या व्यवसायाबद्दल योजना तयार केली पाहिजे.

दुध, दही, तूप, चीज, लोणी, अंडी, मध, ब्लँकेट आणि लोकरीचे कपडे इत्यादी दुग्धजन्य पदार्थांना सामान्यतः जनावरांची मोठी मागणी असते. या व्यतिरिक्त मांसाहारासाठी प्राण्यांना चांगली मागणी आहे. यापैकी कोणत्या ध्येयाने व्यवसाय करायचा याचा विचार केल्यानंतरच जनावरांचे संगोपन करावे लागेल. जसे डेअरी उद्योग आपल्या क्षेत्रात अधिक प्रचलित आहे. यासाठी व्यापारी अधिक दुधाळ जनावरे विकत घेतात, मग तेथे दुधाळ जनावरांचे शेत बनवणे तुमच्यासाठी फायदेशीर ठरेल. त्याच प्रकारे, मांसाहारी आणि इतर गरजा असलेल्या प्राण्यांचा व्यवसाय करण्यासाठी निवड करणे योग्य होईल.

पशुपालन व्यवसाय कसा सुरू करावा

तुम्हाला ज्या प्रकारचा प्राणी व्यवसाय सुरू करायचा आहे, त्या प्रकारच्या चांगल्या शेतात जा आणि पशुपालनाशी संबंधित माहिती मिळवा. सर्व महत्वाची आणि आवश्यक माहिती गोळा करा. तुमचे स्वतःचे शेत सुरू करण्यापूर्वी, तुम्हाला कोणत्या प्रकारच्या समस्यांना सामोरे जावे हे पाहण्यासाठी आधीपासून चालू असलेल्या शेतात काम करण्याचा प्रयत्न करा. तुमच्या आजूबाजूच्या चारा बाजाराची देखील तपासणी करा जेणेकरून तुम्हालाही तेथील समस्या कळतील. आपल्या शेतात काम करण्यासाठी

स्वस्त मजूर शोधा. जनावरांच्या बाजारात जा आणि तेथे खरेदी आणि विक्री होताना पहा. पशुसंवर्धन व्यवसायाबद्दल तुमचे ज्ञान वाढवण्यासाठी आणि स्वतःला अपडेट ठेवण्यासाठी मासिके वाचा किंवा ऑनलाइन साहित्य वाचा.

जर तुम्हाला आवश्यक ज्ञान नसेल तर तुम्ही कृषी विद्यापीठे आणि पशुवैद्यकीय विद्यापीठांमधून पशुपालन व्यवसायाविषयी अभ्यासक्रम करू शकता. याशिवाय राष्ट्रीय दुग्ध संशोधन संस्था, ग्रामीण विकास संस्था, कृषी विज्ञान केंद्र आणि पशुसंवर्धन विभागाकडूनही मदत घेतली जाऊ शकते.

पशुपालन व्यवसाय साठी योग्य स्थान निवडा

पशुपालन व्यवसायचे स्थान निवडताना खूप काळजी घ्यावी लागते. हा व्यवसाय प्राइम लोकेशनसह कोणत्याही महागड्या स्थानासाठी विचारत नाही परंतु अनेक प्रकारच्या सुविधा मागतो. या प्रकारचा व्यवसाय करणाऱ्या व्यावसायिकाला जागा निवडताना काही गोष्टी लक्षात ठेवाव्या लागतील, त्यापैकी काही खालीलप्रमाणे आहेत:-

पशुपालन शेतीसाठी किती मोठ्या जमिनीची आवश्यकता आहे हे व्यवसायिकाने केलेल्या व्यवसायाच्या आकारावर अवलंबून आहे. त्याला लघु उद्योग करायचा आहे किंवा मोठ्या प्रमाणावर व्यवसाय उभा करायचा आहे. दोन्ही प्रकारचे व्यवसाय करण्यासाठी, वेगवेगळया आकाराच्या जमिनीची आवश्यकता असेल. छोट्या प्रमाणावर व्यवसाय करण्यासाठी व्यावसायिकाने आपल्या घरातील मोकळी जागा वापरावी. जर घरात जागा नसेल तर ते स्वस्त दरात भाड्याने द्यावे. हे ठिकाण कोणत्याही गावात असू शकते.

मोठ्या प्रमाणावर व्यवसाय करण्यासाठी, आपल्याला मोठ्या आकाराच्या जमिनीची देखील आवश्यकता आहे. ही जमीन अशा ठिकाणी असावी जिथून वाहतुकीची साधने चांगली उपलब्ध असतील आणि लहान ते मोठी वाहने सहजपणे शेतापर्यंत पोहोचू शकतील.

पशुपालन व्यवसायासाठी जमीन घेताना, हे देखील लक्षात ठेवले पाहिजे की तेथील हवामान काय आहे, तेथे वनस्पती कशी उगवली जाते कारण या व्यवसायात असे अनेक प्राणी आहेत ज्यांना योग्य हवामान आणि आवश्यक वनस्पती आवश्यक आहे. त्याच्याशिवाय ते प्राणी जगू शकत नाहीत.

शेतासाठी, आपण गावात स्वस्त जमीन घेऊ शकता, परंतु वाहतुकीबरोबरच जनावरांसाठी आवश्यक चारा आणि पाण्याची व्यवस्था देखील असावी. हे समजले की आपण स्वस्त दराच्या व्याजाने एका खडबडीत गावात जमीन घेतली, परंतु तेथे कोणतेही वाहन जाऊ शकत नाही, किंवा आपण आपल्या जनावरांना तिथून बाजारात नेऊ शकत नाही. यामुळे तुमच्या व्यवसायात मोठा फरक पडेल.

तुम्ही घेतलेल्या जमिनीच्या आसपास चारा, वनस्पती वगैरे उपलब्ध नाही, जे तुम्ही वाढवलेल्या प्राण्यांसाठी आवश्यक आहे. यासाठी तुम्हाला रोजच्या वाहतुकीवर जास्त पैसे खर्च करावे लागतील. जो तुमच्यासाठी महागडा करार ठरेल. म्हणूनच जमीन निवडताना तुम्हाला खूप काळजी घ्यावी लागेल, कारण त्याचा थेट तुमच्या व्यवसायावर परिणाम होऊ शकतो.

प्राणी कुठे मिळवायचे

जर दूध आणि मांस उद्योगाशी संबंधित प्राणी जसे गाय, म्हैस, शेळया आणायच्या असतील, तर त्यासाठी देशाच्या मुख्य बाजारपेठांचा अभ्यास करावा लागेल आणि कोणत्या जनावरांसाठी कोणता बाजार चांगला असेल. अभ्यास केल्यानंतरच ठरवा आणि त्याच बाजारात जाऊन जनावरे आणा.

कुक्कुटपालनासाठी, मधमाश्या पाळणे, सरकारी संचालित कुक्कुटपालन इ., बियाणे आणि पिल्ले आणू शकतात. शासनाने चालवलेल्या शेतातून तुम्हाला मधमाश्यांसाठी सुविधा मिळू शकतात.

घोडे, गाढवे, खेचर, उंट वगैरे प्रादेशिक मंडईंमधून आणून विकता येतात. याशिवाय, राज्यांमध्ये आयोजित पशु मेळयांमधून प्राणी आणले आणि विकले जाऊ शकतात.

जर तुमच्या शेतात चांगल्या सुविधा असतील तर तुमच्या आजूबाजूच्या परिसरातील छोट्या प्राणी मालकांकडून चांगल्या जातीच्या जनावरांची लहान मुले खरेदी करा आणि त्यांना वाढवा आणि त्यांची विक्री करा.

पशुपालन साठी किती खर्च येतो ?

पशुपालनाच्या व्यवसायात विविध प्रकारचे पक्षी आणि कीटकांचा व्यवसाय करण्यासाठी वेगळा खर्च येतो.

1. मधमाशीपालन व्यवसायात सर्वात कमी खर्च येतो, असे मानले जाते की 50 हजार रुपयांनी काम सुरू केले जाऊ शकते
2. मधमाशी पालन व्यतिरिक्त, कुक्कुटपालन व्यवसाय, ससा, मत्स्यपालन या व्यवसायासाठी देखील जास्त खर्च लागत नाही.
3. दुभत्या जनावरांमध्ये शेळी व्यवसायात सर्वात कमी खर्च येतो. दोन ते तीन लाख रुपयांमध्ये हा व्यवसाय सुरू करता येतो.
4. गाय-म्हैस व्यवसायात चांगली रक्कम खर्च केली जाते. हा व्यवसाय 5-10 मध्ये सुरू केला जाऊ शकतो.

5. उंट, घोडा यांचा व्यवसाय देखील एक महागडा सौदा आहे. हा व्यवसाय 5 ते 10 लाखातही सुरू होऊ शकतो.
6. त्याचप्रमाणे इतर पशुपालन व्यवसायाची किंमत वेगळी आहे.

पशुपालन व्यवसाय मध्ये किती नफा असतो ?

पशुपालनाच्या व्यवसायात ज्या प्रकारे खर्च केला जातो, त्याच प्रकारचा नफा मिळतो. तो व्यापाऱ्याच्या कौशल्यावर ठरवतो की तो प्राणी वगैरे सर्वात कमी किंमतीत विकत घेतो आणि त्यांना तयार करतो आणि चांगल्या किमतीत विकतो. असे असले तरी, असे मानले जाते की पशुपालनाच्या व्यवसायात, व्यवसायी कधीकधी लॉटरी जिंकतो आणि 50 टक्क्यांपर्यंत नफा मिळवतो. तज्ञांचा असा विश्वास आहे की सरासरी नफा देखील 30 टक्क्यांपेक्षा कमी नाही.

पशुपालन व्यवसाय चे काही उदाहरण :

गाई पालन व्यवसाय

गेल्या काही दिवसात गायपालन व्यवसाय खूप विकसित झाला आहे. गायपालनाचा व्यवसाय फक्त गावापुरता मर्यादित नाही, तर शहरांमध्ये त्याचा कल जोमात आहे. मोठे शेत उघडून गाईंचे संगोपन करून दुग्धजन्य पदार्थ तयार केले जात आहेत. गायपालन हा एक अतिशय फायदेशीर व्यवसाय आहे कारण त्यात दूध आणि शेण या दोन्हीद्वारे नफा मिळवता येतो. केवळ 4 ते 5 गायींसह गाय पालन व्यवसाय सुरू करता येतो.

गायीच्या दुधाबद्दल बोलायचे झाले तर एक गाय साधारणपणे 30 ते 35 लिटर दूध देते आणि एका लिटर दुधाची किंमत 40 रुपये आहे, त्यानुसार, दररोज सुमारे 1200 रुपये. म्हणजेच, 5 गायींच्या दुधातून तुम्ही 6 हजार पर्यंत कमावू शकता. जर तुम्हाला तुमचा चारा खर्च वगैरे वजा करायचा असेल तर तुम्ही असे गृहीत धरू शकता की तुम्ही किमान 5 गायींसाठी दिवसाला 2 हजार रुपये कमवू शकता.

याशिवाय दूध, दही, ताक, तूप आणि मावा या दुग्धजन्य पदार्थांद्वारेही नफा मिळवता येतो. याशिवाय शेणातून गॅस, कांदा आणि खत बनवूनही नफा मिळवता येतो.

मासेपालन व्यवसाय

आजकाल सरकारकडून मत्स्यपालनासाठी खूप मदत केली जात आहे. मत्स्यपालन हा एक व्यवसाय आहे ज्यामध्ये खर्च कमी आणि नफा जास्त असतो. मासेपालनासाठी, आजकाल कृत्रिमरित्या तलाव किंवा

टाक्या इत्यादी तयार करून माशांचे संगोपन केले जात आहे. मासे खाणाऱ्यांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत आहे.

लोक ते प्रथिने आणि तेलासाठी वापरतात. एक मासा एक किलो झाल्यावर, जर तुम्ही शंभर रुपये प्रति किलो विकलात तर तुम्ही 5 हजार माशांनुसार दरमहा 40 ते 50 हजार रुपये कमवू शकता. जर तुम्ही मत्स्यपालन व्यवसाय करण्याचा विचार करत असाल तर तुम्ही सुरू करू शकता.

शेळीपालन व्यवसाय

जर आपण शेळीपालनाबद्दल बोललो तर ते गाई पालन करण्यापेक्षा बरेच वेगळे आहे आणि ते गावापुरते मर्यादित आहे. शेळीपालनातून चांगला नफाही मिळू शकतो. शेळीपालनाची ही प्रक्रिया आहे. हा व्यवसाय 5 शेळयांचे संगोपन करून देखील सुरू करता येतो. शेळी 6 महिन्यांत दोन बछडे देते, जर तुम्ही बाजारात एक वासरू चार हजार रुपयांना विकले तर दोन वासरे 8 ते 9 हजार रुपये कमवू शकतात. म्हणजेच एका शेळीपासून वर्षाला 18 ते 20 हजार आणि 5 शेळयांमधून एक लाख रुपयांपर्यंत उत्पन्न मिळू शकते. सरकार शेळीपालनासाठी कर्जही देते, त्यामुळे तुम्ही ते सहज सुरू करू शकता.

कुक्कुटपालन व्यवसाय

एक चांगला व्यवसाय म्हणून देशात कुक्कुटपालनही उपलब्ध आहे. देशातील कुक्कुटपालन करणाऱ्यांची संख्या गेल्या काही वर्षांत सातत्याने वाढली आहे. ठिकठिकाणी पोल्ट्री फॉर्म उघडले जात आहेत.

अंडी आणि मांसाद्वारे कुक्कुटपालन व्यवसाय करून नफा मिळवता येतो. प्रथिनांमुळे अंडी आणि मांसाचा व्यवसाय वाढला आहे. जर आपण कुक्कुटपालनाबद्दल बोललो तर दरमहा सुमारे दहा हजार कोंबडी 60 हजार रुपयांपर्यंत मिळू शकतात. येत्या काळात या व्यवसायाची मागणी वाढत आहे. आम्ही तुम्हाला सांगू की सरकार या सर्व प्रकारच्या व्यवसायासाठी सबसिडी देते, ज्याद्वारे हे व्यवसाय सुरू करणे खूप सोपे होते.

तर मित्रांनो हे आहेत काही पशुपालन व्यवसाय चे उदाहरण, ज्यातून तुम्हाला आयडिया भेटेल कि कश्या प्रकारे हा व्यवसाय कार्य करतो..

निष्कर्ष :

आशा करतो तुम्हाला पशुपालन व्यव

Pashupalan Anudan Yojana 2022 : पशुपालन शेतीला पूरक असणारा फायद्याचा व्यवसाय

पशुपालन व्यवसाय सुरू करण्यासाठी आर्थिक मदतीची गरज असते. पशुपालन व्यवसायासाठी सरकारकडून अनुदान दिले जाते. सरकार देखील पशुपालन व्यवसायासाठी प्रोत्साहन देते.

सरकार पशुपालन व्यवसायासाठी शेतकऱ्यांना तब्बल 50 लाख रुपयांपर्यंत अनुदान देत आहे. पशुपालनामध्ये कुक्कुट पक्षी, शेळ्या, गाई, म्हशी, डुक्कर इ. या सारख्या पशुपालनसाठी सरकार अनुदान देत आहे.

कोणत्या पशुपालनसाठी सरकार किती अनुदान देते, कागदपत्रे कोणती लागतात, अर्ज कुठे करायचा, योजनेची पात्रता काय आहे अशी संपूर्ण माहिती या लेखात जाणून घेऊया.

पशुपालन अनुदान योजना

शेतकऱ्यांना पशुपालन व्यवसायासाठी सरकार 50 लाख रुपयांपर्यंत अनुदान देत आहे. यामुळे हा व्यवसाय सुरू करण्यासाठी कोणतीही अडचण राहणार नाही. पशुपालन हा जोडधंदा न राहून हा एक मुख्य व्यवसाय झाला आहे.

योजनेतंर्गत पशुपालन व्यवसाय सुरू करणाऱ्यांना पशुपालकांना 50 टक्के अनुदान देण्यात येते. तसेच सरकार त्यांना बँककडून कमी दरात कर्जही मिळवून देणार आहे.

पशूपालन

इतर माहिती

या विभागात पशुपालना विषयी इतर माहिती देण्यात आली आहे.

इमू पालन

इमू पालन मोठ्या प्रमाणावर दोन हेतूंसाठी केले जाते. पहिले म्हणजे पुनरुत्पादन करून सक्षम व पूर्ण वाढ झालेले इमू नर-माद्या बाजारात विकणे. आणि दुसरा महत्वाचा हेतू म्हण गुणधर्मासाठी प्रसिद्ध आहे, तसेच इमुची नखे, कातडी, हाडे, पिसे यांना देखील बाजारात मोठ्या प्रमाणावर आणि मोठ्या किमतीला मागणी आहे.

कुकूट पालन व्यवसाय विषयी सर्व माहिती

कुकूट पालन व्यवसाय विषयी सर्व माहिती ! आणि प्रोत्साहन

कोंबडी पालन

कोंबडी पालन / कुक्कुटपालन / पोल्ट्री. संपूर्ण भारतात कोंबडी पालन हा शेतीला जोडधंदा म्हणून तसेच खाजगी क्षेत्रात स्वतंत्र व्यवसाय म्हणून किफायतशीर ठरलेला आहे

गुरे पालन

या विभागात पाळीव जनावरांच्या जाती, त्यांची निवड, निवारा, वासरांचे संगोपन, जनावरामधील वंध्यत्व, होणारे तोंडाचे तसेच पायांचे रोग आणि खाद्य यासंबधी माहिती दिली आहे.

टर्की पालन

टर्की हा कोंबडी सारखा मोठा पक्षी आहे. टर्की पालन हा व्यवसाय आता आपल्या देशातील ग्रामीण भागातील लोकांसाठी रोजगाराचा एक उत्तम पर्याय होऊ पाहत आहे

बदक पालन

ज्या ठिकाणी कुक्कुट पालनास पोषक असे हवामान नाही तेथे बदक पालन हा व्यवसाय चांगल्या पद्धतीने करतात. बदकांची अडी सकस, बदक पालन हा व्यवसाय अंडी आणि म

मेंढी पालन

मेंढी पालन हा कोरड्या जमिनीवर शेती करणाऱ्यांसाठी फार महत्वाचा भाग असून कमीतकमी गुंतवणूक करून किरकोळ आणि लहान शेतकऱ्यांसाठी एक फायदेशीर उद्योग बन देखील करता येते.

लाव पक्षी पालन

लाव पक्षी तुलनात्मक रीत्या बळकट असतात. कमीतकमी जागेची गरज, कमी भांडवलाची गरज, पांच आठवड्यांसारख्या लहानशा वयात विक्रीसाठी तयार, जलद लैंगिक परिपक्व

वराह पालन

डुक्कर हे अखाद्य, काही घाण्यानच्या मिल मधून मिळणारे उत्पोद, मांस, क्षतिग्रस्त खाद्य आणि कचरा यासारख्या गोष्टींचे रुपांतर मूल्यवान पोषक पदार्थात करतात. ह्यातील बहुतेक नुकसानकारक असतात. डुक्कर भराभर वाढते आणि विपुल प्रजनन दाखविते, एका वेळी १० ते १२ पिले देते.

शेळी पालन

भारतामध्ये विशेषतः ग्रामीण भागात अल्प भू – धारक, अत्यल्प भू – धारक, शेतमजूर व इतर गरीब कुटुंबे आपले आर्थिक जीवनमान सुधारण्यासाठी शेळीपालन हा जोड व्यवसाय जास्तीत जास्त आर्थिक लाभ मिळवून देणारा हा व्यवसाय आहे

शेळी पालन

महाराष्ट्रात ८.४३ दशलक्ष शेळ्या आहेत. भारतामध्ये महाराष्ट्राचा शेळ्यांच्या संख्येत पाचवा क्रमांक लागतो व १५ लाख कुटुंबे शेळीपालन करतात.

दूध, मांस, लोकर, कातडी व खत या महत्वाच्या गोष्टी शेळीपासून मिळतात. शेळी वेगवेगळ्या हवामानात जगू शकते. तिच्या खाद्याचा व इतर गरजांचा विचार केल्यास ती थोड्या खर्चात भरपूर उत्पादन देऊ शकते.

शेळ्यांच्या जाती

विविध रंगाच्या व आकाराच्या शेळ्या महाराष्ट्रातील निरनिराळ्या भागात आढळतात. महाराष्ट्रात प्रामुख्याने उस्मानाबादी व संगमनेरी या जातीच्या शेळ्या आहेत.

भारतामध्ये प्रामुख्याने बीटल, जमुनापरी, सिरोही बारबेरी, कच्छी, सुरती इ. शेळ्या दुधासाठी पाळल्या जातात. या जातींपासून प्रत्येक दिवशी सरासरी एक ते दोन लिटर दूध मिळू शकते.थंड हवामानात शेळ्यांच्या विशिष्ट जातीपासून पश्मिना व मोहेर नावाची उत्तम प्रकारची लोकर मिळू शकते.

- **उस्मानाबादी शेळी :**

या जातीच्या शेळ्या उस्मानाबाद, लातूर, बीड, परभणी, सोलापूर, औरंगाबाद व अहमदनगर जिल्ह्यात मोठ्या प्रमाणात आढळतात.

कोरड्या हवामानात त्यांची चांगली वाढ होत असल्याने अवर्षणप्रवण क्षेत्रात त्यांची जोपासना चांगल्या प्रकारे होते. उस्मानाबादी जातीच्या शेळ्या रंगाने पूर्ण काळ्या असून शेळ्यांना कानावर पांढरे ठिपके किंवा पोटाच्या खालील भागावर तपकिरी पट्टा आढळतो.

शेळ्यांना पाठीमागे बाकदारपणे वळणारी किंवा इतर आकारातील शिंगे आढळतात तसेच काही प्रमाणात बिनशिंगाच्या शेळ्याही असतात.

सर्वसाधारण शेळ्यांमध्ये जुळी करडे देण्याचे प्रमाण ५० ते ६० टक्के आढळते. परंतु जास्त प्रमाणात जुळी करडे मिळण्यासाठी निवड पद्धतीचा उपयोग केल्यास

७० ते ७५ टक्के शेळ्या जुळी करडे देऊ शकतात. दहा टक्के शेळ्यांना तीन करडे तर १-२ टक्के शेळ्यांना तीन पेक्षा जास्त करडे मिळतात.

उस्मानाबादी शेळीचा सर्वेक्षणाद्वारे सर्वांगीण अभ्यास महात्मा फुले कृषि विद्यापीठात पूर्ण झाला आहे. ही जात मटणासाठी चांगली आहे.

- **संगमनेरी शेळी :**

या जातीच्या शेळ्या अहमदनगर, नाशिक व पुणे या जिल्ह्यात आढळतात. संगमनेरी शेळ्या रंगाने पांढऱ्या असून काही शेळ्या पांढरट तपकिरी

तसेच काळ्या, काळ्याबांड्या, तांबड्या बांड्या आहेत. या शेळ्यांना पाठीमागे बाकदारपणे वळणारी किंवा इतर आकारातील शिंगे आढळतात.

तसेच काही प्रमाणात बिनशिंगाच्या शेळ्याही असतात. सर्वसाधारण शेळ्यांमध्ये जुळी करडे देण्याचे प्रमाण ३० ते ४० टक्के आढळते.

जातिवंत पैदासीचे बोकड वापरल्याने त्यांच्या वजन वाढीमध्ये १२ ते १५ टक्के सुधारणा झाल्याचे आढळून आलेले आहे. संगमनेरी शेळीसाठी अखिल भारतीय

समन्वीत संगमनेरी शेळी संशोधन प्रकल्प व संगमनेरी शेळी जतन प्रकल्प महात्मा फुले कृषि विद्यापीठात कार्यरत आहेत. ही जात दूध व मांस या दुहेरी उद्देशाने वापरली जाते.

व्यवस्थापन

उसाचे पाचट किंवा गवत वापरून केलेले छप्पर, ऊन वाऱ्यापासून आडोसा होण्याइतपत ४ फुटाची भिंत व त्या ठिकाणी चाऱ्यासाठी गव्हाणी व पाण्याचा हौद इत्यादी

सोयी असलेला गोठा शेळ्यांकरिता उत्तम होय. प्रत्येक शेळीची बंदिस्त जागा १२-१५ चौ. फुट व मोकळी जागा २५ चौ. फुट असावी.

एक लिटरपेक्षा जादा दूध देणाऱ्या शेळ्यांना प्रतिदिनी हिरवा चारा ३ ते ४ किलो, वाळलेला चारा १ किलो आणि १५० ते २५० ग्रॅम खुराक देणे आवश्यक आहे.

शेवरी, अंजन, हादगा, बाभूळ, सुबाभूळ, बोर, वड, पिंपळ इत्यादी झाडांचा पाला व शेंगा शेळीला आवडतात.

शेळीस दर दिवशी ३ ते ४ लिटर पाणी पिण्यास लागते.योग्य आहार, पालन पद्धती व पैदास शास्त्रीयदृष्ट्या करणे महत्त्वाचे आहे. शेळ्यांना गुटगुटीत व वजनदार करडे मिळण्यासाठी गाभण काळातील शेवटचे ६-८ आठवडे जादा खुराक व सकस चारा द्यावा.

करडांची जोपासना

शेळीपासून निरोगी करडे जन्मन्यासाठी शेवटच्या गाभण काळात तिची विशेष काळजी घेणे जरुरीचे असते.

करडे जन्मल्यानंतर नाळ कापणे, नख्या कापणे व १ तासाच्या आत आईचे पहिले दूध (चीक) पाजणे महत्त्वाचे असते. करडाला पहिल्या आठवड्यात

वजनाच्या १०% दूधाची गरज असते. करडे जन्मानंतर पुरेसे दूध नसल्यास करडांस दुसऱ्या शेळीचे दूध पाजावे.एक महिन्यानंतर ती चारा खाऊ लागतात,

अडीच महिन्यानंतर दुधाचे प्रमाण कमी कमी करत जाऊन ३ महिन्यानंतर दूध पाजण्याचे थांबवावे. दूध पाजणे बंद केल्यावर त्यांच्या चारा पाण्याची विशेष काळजी घेणे जरुरीचे आहे.

शेळ्यांचे रोग

शेळ्यांच्या पुष्कळशा आजारांची लक्षणे ही सारखीच दिसतात. बऱ्याच वेळा आजारांचे योग्य निदान होण्याअगोदर शेळ्या दगावतात व इतर जवळपासची

जनावरे संसर्गाने आजारी पडतात. त्यासाठी शेळ्यांना रोग झाल्यावर तो बरा करण्यापेक्षा तो होऊ न देणे अधिक चांगले म्हणून शेळ्यांना ठरल्यावेळी रोगप्रतिबंधक

लस व जंतनाशक औषधे द्यावीत. तसेच शेळ्यांना गोचीड व पिसवा यापासून त्रास होऊ नये म्हणून डेल्टामेथ्रीन हे रसायन असलेले (उदा. ब्युटॉक्स) द्रावण गोठ्यात व शेळ्यांच्या अंगावर फवारावे.

रोगप्रतिबंधक लस टोचण्याचे नियोजन

फऱ्या, लाळ-खुरकुत, पीपीआर या रोगांचा प्रादुर्भाव टाळण्यासाठी या रोगांची लस टोचून घेणे आवश्यक आहे. शेळ्यांच्या मोठ्या कळपांसाठी दरवर्षी क्षय,

जोन्स इ. रोगांचे व गर्भपाताचे परीक्षण करणे आवश्यक असते आणि ज्या शेळ्या संसर्गजन्य असतील त्यांना कळपातून काढून टाकावे.

जंताचा प्रकार जंतनाशकाचे नाव

सर्वसाधारणपणे ऋतु बदलताना जंत निर्मुलन करावे. वर्षातुन किमान तीन वेळा जंत निर्मुलन करणे गरजेचे आहे.

FARMINGSTUDY.COM
पशुपालन

गाई पालन

१. संकरित गाई पाळण्याचे फायदे

या कालवडी लवकर वयात येतात. संकरित गाईमध्ये अन्नाचे दुधात रूपांतर करण्याची क्षमता व प्रजननक्षमता स्थानिक गायीपेक्षा बऱ्याच प्रमाणात जास्त आहे.

संकरित गायीमध्ये दूध उत्पादन अधिक असते आणि भाकड काळ कमी असतो. संकरित गाय स्थानिक गाईपेक्षा निश्चितच फायदेशीर आहे.

२. दुधाळ गाईची निवड

सर्वसाधारणपणे दुधाळ गाईचा मागील भाग मोठा व रुंद असतो. चारही सड एकाच आकाराचे असून त्यांची लांबी सारखी असते.

कासेच्या शिरा मोठ्या, लांब व स्पष्ट असतात. जनावर तरतरीत असते. कातडी तजेलदार, पातळ व मऊ असते. एकंदर जनावर समोरुन निमुळते, मागे रुंद होत गेलेले दिसते.सर्वसाधारण बांधा भक्कम असतो व कोठा तुलनात्मकदृष्ट्या मोठा असतो. वरील सर्व गुणांबरोबर गाय निरोगी असावी.

३. अधिक दूध देणाऱ्या गाईच्या जाती

परदेशात जर्सी, होल्स्टीन फ्रिजीयन, ब्राऊन स्विस, रेड डेन, आयर शायर या जाती तर महाराष्ट्रात गीर ही दुधाळ जात आढळते.

तिहेरी संकरित गाय

फुले त्रिवेणी

सर्वसाधारण उपलब्ध संकरित गायीमधील वेगवेगळ्या गुणदोषांचा विचार करून त्यातील दोष कमी करून शेतकऱ्यांना उपयुक्त ठरेल अशी

"फुले त्रिवेणी"गाय महात्मा फुले कृषि विद्यापीठातील गो संशोधन व विकास प्रकल्पावर विकसित केलेली आहे. ही संकरित गाय होल्स्टीन फ्रिजीयन (५०%),जर्सी (२५%) व गीर (२५%) या जातींचा संकर आहे. त्यामुळे अधिक दूध उत्पादन, अधिक स्निग्धांश व उत्तम रोग प्रतिकारक क्षमता यांचा त्रिवेणी संगमया तिहेरी संकरित जातीत साधला आहे. या जातीचे विताचे सरासरी दुग्धोत्पादन ३००० ते ३५०० लिटर असून, दुधातील स्निग्धांशाचे प्रमाण ३.८ ते ४.२ आहे.या गायींची रोग प्रतिकारक क्षमताही चांगली आहे. या जातीचे वैशिष्ट्य म्हणजे या जातीच्या पुढील पिढ्यांची दुग्धोत्पादन क्षमताही मूळ पिढ्या एवढीच जवळपास कायम राखली जातेअसे संशोधनाअंती आढळून आले आहे. शेतकऱ्यांच्या शेतावर सुद्धा या गाईंनी सर्वसाधारणपणे चांगली गुणवत्ता सिद्ध केली आहे. फुले त्रिवेणी वळूचे गोठीत विर्य गो संशोधन व विकास प्रकल्प,म.फु.कृ. विद्यापीठ, राहुरी येथे विक्रीसाठी उपलब्ध आहे संपर्क - ०२४२६-२४३३६१.

४. जनावरांचे गोठे

जनावराचे गोठे उंच ठिकाणी हवेशीर असावेत. गोठ्यामध्ये भरपूर उजेड व खेळती हवा राहील अशी व्यवस्था असावी.

गोठ्यात जास्तीत जास्त सूर्यप्रकाश असावा. गव्हाणी टिकाऊ व पक्क्या असाव्यात. गोठ्यांचे छप्पर मध्यभागी १५ फूट व बाजूस ६ ते ८ फूट उंच असावे.

जमीन पक्की असावी. गोठे जनावरांचे मागील बाजूस उतरते असावेत व शेवटी मूत्रवाहक नाली असावी. प्रत्येक जनावरास सरासरी ६५ ते ७५ चौ. फूट जागा असावी.गोठा धुतल्यानंतर पाणी शेतातील पिकास जाईल अशी व्यवस्था करावी.

५. गाईंचे दूध काढताना घ्यावयाची काळजी

गाय दूध काढण्याअगोदर खरारा करून स्वच्छ करावी. गाईची कास, व पाठीमागील भाग स्वच्छ पाण्याने धुवून स्वच्छ फडक्याने कोरडी करावा.

दूध काढणाऱ्या माणसाचे हात स्वच्छ असावेत. तसेच त्याची नखे काढलेली व स्वच्छ असावीत. कोरड्या हाताने दूध काढावे. दूध हलक्या हाताने पण वेगाने काढावे.दूध काढण्याच्या वेळात शक्यतो बदल करू नये आणि दुध काढण्याच्या कालखंडात देखील बदल करू नये. दुध काढण्यासाठी भांडी स्वच्छ व कोरडी असावीत. गायींच्या दुधाची दर आठवड्याला स्तनदाह परीक्षा करावी.

६. वासरांचे संगोपन

वासरू जन्मल्याबरोबर गाय त्याच्या नाकातील, तोंडातील व कानातील चिकट पदार्थ स्वच्छ करते. वासराचे कोवळे खूर काढावेत.

नाळ आपोआप तुटली नसल्यास वासराचे बेंबीपासून २-३ सेंटीमीटर अंतरावर आयोडिनमध्ये भिजविलेल्या दोऱ्याने घट्ट बांधून त्यापुढील

भाग निर्जंतुक केलेल्या कात्रीने कापावा व त्यावर दिवसातून २-३ वेळा आयोडीन द्रावण लावावे. वासरू जन्मल्यानंतर सुमारे एका तासाचे

आत त्याला त्याच्या आईचा चीक सर्वसाधारणपणे त्याच्या वजनाच्या ८ ते १०% या प्रमाणात पाजावा. तसेच प्रति दिवस याच प्रमाणात दूध पाजावे.

शिंगे वाढू नयेत म्हणून ७ ते १० दिवसाच्या आत शास्त्रीय पद्धतीने शिंगाचा भाग औषधाने अगर लाल तापलेल्या लोखंडाने डाग देऊन नाहीसा करावा.

वासराला दूध पाजल्यानंतर थोडा वेळ तोंडाला मुसकी बांधावी. लाळ्या किंवा लाळखुरी हा रोग वासरांस होऊ नये म्हणून त्यांना वयाच्या तिसऱ्या व सहाव्या महिन्यात या रोगाची प्रतिबंधक लस टोचून घ्यावी.

७. दुभत्या गाईचे संगोपन

गाईला दुग्धोत्पादनाच्या प्रमाणात खाद्य द्यावे. गाईला सरासरी १५ ते २० किलो हिरवा, ५ ते ८ किलो कोरडा चारा रोज द्यावा.

शरीर पोषणासाठी दीड ते दोन किलो खुराक द्यावा. तसेच दूध उत्पादनासाठी दुधाच्या ४० टक्के खुराक द्यावा. त्यांना दररोज धुतल्यास व २-३ तास मोकळे फिरण्याचाव्यायाम दिल्याने निश्चित फायदा होतो. जनावरांना दररोज समतोल खाद्य मिळेल याची काळजी घेणे महत्वाचे असते.

८. माजावर आलेल्या गाईस केव्हा भरावे

गाय सुमारे २१ दिवसांच्या अंतराने माजावर येते. माजाची लक्षणे दिसल्यापासून १०-१८ तासांमध्ये भरावी.

ती गाभण न राहिल्यास दुसऱ्या, तिसऱ्या महिन्यात माजावार येते. अशा गायीची तपासणी करून औषधोपचार करून घ्यावा. गाय व्याल्यानंतर ६०

दिवसानंतर लगेच भरून घ्यावी. त्यासाठी ४ दिवस पासून तिच्या माजावर लक्ष ठेवावे. गाभण गायीचे गर्भावस्थेच्या ७ महिन्यानंतर दूध काढणे हळूहळू बंद करावे.

त्यामुळे तिच्या कासेची व गर्भाशयातील वासरांची चांगल्या प्रकारे वाढ होते व त्याचा फायदा पुढील वेतात दूध वाढण्यासाठी होतो.

९. गाभण गाईचे संगोपन

गाभण गाईंना गाभण काळात शेवटच्या दोन ते अडीच महिन्यांच्या काळात दीड किलो खाद्याचा जादा पुरवठा करावा.

विण्याच्या अगोदर मोकळे फिरण्याचा व्यायाम द्यावा. प्रत्यक्ष गाय विण्याच्या वेळी तिच्यावर दुरूनच लक्ष ठेवावे आणि आवश्यकता असल्यास मदत द्यावी.

गाय व्याल्यानंतर तिचा वार संपूर्णपणे पडला आहे याची खात्री करून घेणे आवश्यक आहे. गोठ्यात टोकदार दगड, खिळे असू नयेत व स्वच्छता ठेवावी.

रोगप्रसार होऊ नये म्हणून घ्यावयाची काळजी

रोगी जनावर निरोगी जनावरापासून वेगळे ठेवावे, रोगी जनावरांचे मलमूत्र दर नेऊन पुरून टाकावे. मेलेल्या रोगी जनावरांच्या नाकातोंडात व गुद्द्वारात

निर्जंतुक द्रवाचे बोळे घालून दूर नेऊन पुरावे. संसर्ग झाला असल्याची शंका आलेल्या जनावरांना दुसऱ्या ठिकाणी बांधावे. निरोगी जनावरास रोग प्रतिबंधक लस टोचून घ्यावी.जनावरांना शक्यतो घरीच विहिरीचे पाणी पाजावे. रोगी व निरोगी जनावरांची देखभाल एकाच माणसाने करू नये. गोठ्याच्या भिंतींना ३ ते ६ महिन्यांनी चुन्याची सफेदी द्यावी.

सभोवतालच्या साठवलेल्या पाण्याचा निचरा करावा.

निरोगी जनावर व आजारी जनावर यातील फरक

जनावरांचे रोग, लक्षणे व प्रतिबंधक उपाय

गाईच्या जननेंद्रीयाचे विकार व लक्षणे अ.नं. विकार

जनावरातील विषबाधा.